

Kehittämisaamasta, tietoa
ja näkökulmia.

Lapsiperheköyhyys

Ilmiöpöytäkiertue Päijät-Hämeessä 2020-2021

Verson työpapereita
1/2021

Sosiaalialan osaamiskeskus
Verso -liikelaitos

Huhtikuu 2021
Anne-Marie Haavisto (toim.)
Risto Kuronen
Heli Lehtovaara
Susanna Leimio
Elina Vesterinen

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Mitä lapsiperheköyhyydellä tarkoitetaan	4
3 Lapsiperheköyhyys Päijät-Hämeessä lukujen valossa.....	5
4 Lapsiperheköyhyyteen liittynyt ilmiöpöytäkiertue Päijät-Hämeen kunnissa	6
4.1 Ilmiöpöytäkiertueen taustaa	6
4.2 Ilmiöpöytätyöskentelyn kokeilu ja lapsiperheköyhyyteen liittynyt kysely	7
4.3 Ilmiöpöytätyöskentelyn menetelmä.....	8
4.4 Ilmiöpöydät Päijät-Hämeen kunnissa	9
5 Mitä ymmärsimme lapsiperheköyhyydestä	10
5.1 Lapsiperheköyhyys on monisyinen ilmiö	10
5.2 Erilaisista kunnista nousee yhteisiä näkökulmia lapsiperheköyhyyteen	11
5.2.1 Häpeä	11
5.2.2 Yksinäisyys ja tukiverkkojen puute	12
5.2.3 Arvot ja kulttuuri	13
5.2.4 Päihteet.....	14
5.3 Koronapandemia on vaikuttanut lapsiperheiden köyhyyteen ja toisaalta avannut keskustelua perheiden talouden vaikutuksista hyvinvointiin	15
5.4 Lapsiperheessä tarvitaan selviytymiskykyä ja apua	15
6 Mitä opimme lapsiperheköyhyyden ilmentymistä	18
6.1 Ilmiön avaaminen mahdollistaa keskustelun lapsiperheköyhyydestä.....	18
6.2 Kohtaaminen vastaa nähdäksi ja kuulluksi tulemisen tarpeeseen	18
6.3 Positiivinen vahvistaminen ja kasvuympäristön palvelut lisäävät toimintakykyä..	19
6.4 Harrastukset tarjoavat iloa, yhteyttä ja onnistumisen kokemuksia	20
6.5 Monialaisella yhteistyöllä voidaan auttaa kokonaisvaltaisesti koko perhettä.....	21
7 Lopuksi.....	23

1 Johdanto

Päijät-Hämeen kunnissa järjestettiin vuosina 2020-2021 Ilmiöpöytäkiertue, jonka aiheena oli lapsiperheköyhyys. Aihe oli ollut ikään kuin hiljaa ilmassa, ja toisaalta kuin elefanttina huoneessa, ja siihen haluttiin tarttua. Kiertueelle osallistui yhdeksän kuntaa. Jokaisella oli oma näkökulmansa lapsiperheköyhyyteen ja sen ilmenemiseen omassa kunnassa. Ilta-aikaan verkossa järjestetyissä kuntien ilmiöpöydissä pohdittiin, millaiset asiat kunnassa vaikuttavat lapsiperheiden talouteen, ja millaisia vaikutuksia talouden haasteet tai vähävaraisuus luovat. Illoissa keskusteltiin paljon eriarvoisuudesta, esimerkiksi harrastuksiin, jatko-opintoihin, vapaa-aikaan ja palveluihin liittyen. Lisäksi pöydissä olivat aina esillä ylisukupolvisuuden kysymykset sekä koronaepidemian vaikutukset perheiden hyvinvointiin ja arkeen.

Ajatus kiertueesta syntyi muutaman toimijan ideariiheessä. Systeeminen ajattelu, ilmiölähtöisyys, tiedolla johtaminen, dialogi ja yhteinen ymmärrys olivat puhuttaneet alueen kehittämistyössä ja ne olivat osana terveyden edistämisen määrärahalta toimivan HuuMa - Päijät-Häme, huumeeton maakunta (2019-2021) hankkeen tavoitteita. Taustalla vaikutti Sipilän hallituskauden aikaisen sote- ja maakuntauudistuksen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valmistelutyö ja Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE. Alueella oli hyvä yhdessä tekemisen kulttuuri ja paljon toimivia verkostoja, kuten alueellisen ehkäisevän työn koordinaattiorakenne, LAPE-ryhmät ja hyvinvointikoordinaattorien verkosto. Kaikilla ideariiheen osallistuneilla oli yhteisiä intressejä tukea kuntia niiden hyvinvointityössä ja kehittää systeemiseen, arki- ja ilmiölähtöiseen tiedolla johtamiseen dialogisia menetelmiä. Kiertueesta ja menetelmästä tuli osa HuuMa-hankkeen konseptin implementointia.

Sosiaalialan osaamiskeskus Versossa tehtiin lapsiperheköyhyyteen liittyvä Kokemuksia lapsiperheiden toimeentulosta ja kulutuksesta -kysely keväällä 2020. Kyselyyn saatiin paljon vastauksia, joista lapsiperheiden talouden tiukkuuden kokemukset tulivat kirkkaina läpi. Tulosten lukeminen vahvisti sen, että kiertueen aiheeksi ei olisi voitu ottaa mitään muuta aihetta. Tuloksista käytiin keskustelua ennen varsinaisen Ilmiöpöytäkiertueen alkua Sosiaalialan osaamiskeskus Verson Päiväkahveilla 4.6.2020, johon osallistui eri toimijoita ympäri Päijät-Hämettä.

Ilmiöpöytäkiertueella haastettiin, keskusteltiin, pohdittiin ja ymmärrettiin. Kaikkinensa ymmärrys kiteytyi siihen, että lapsiperheköyhyys on monisyinen ilmiö, josta pitää puhua. Erilaisista kunnista nousee yhteisiä näkökulmia lapsiperheköyhyyteen. Ilmiöpöydissä puhuttiin häpeästä, yksinäisyydestä ja tukiverkkojen puutteesta, arvojen ja eri kulttuurien (esim. pärjäämiskulttuuri) merkityksistä, päihteistä ja jaksamisesta. Lapsiperheissä tarvitaan selviytymiskykyä ja apua. Koronapandemia on vaikuttanut lapsiperheiden köyhyyteen ja toisaalta avannut keskustelua perheiden talouden vaikutuksista hyvinvointiin. Lapsiperheköyhyys-ilmiön avaaminen mahdollistaa keskustelun lapsiperheköyhyydestä. Kohtaaminen vastaa nähdyksi ja kuulluksi tulemisen tarpeeseen ja positiivinen vahvistaminen lisää toimintakykyä. Harrastukset tarjoavat iloa, yhteyttä ja onnistumisen kokemuksia. Koululla on iso vaikutus myöhempään elämänpolkuun. Monialaisella työllä voidaan auttaa kokonaisvaltaisesti koko perhettä.

Ilmiöpöydän kattoivat asiantuntijalääkäri Risto Kuronen ja alueellinen hyvinvointikoordinaattori Heli Lehtovaara Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymästä, projektipäällikkö Anne-Marie Haavisto ja ehkäisevän työn seutukoordinaattori Susanna Leimio Sosiaalialan osaamiskeskus Versosta sekä LAPE-asiantuntija Elina Vesterinen Sosiaalialan osaamiskeskus Versosta (myöhemmin Tulevaisuuden sote-keskus -hankkeesta). Suunnittelemaan ja osin toteutukseen osallistuivat myös projektipäällikkö Helena Haaja ja projektisuunnittelija Ville Majala Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysturva ry:stä.

2 Mitä lapsiperheköyhyydellä tarkoitetaan

Köyhyytutkimuksen pioneeri Peter Townsend (1979, 31), on määritellyt köyhyyden tarkoittavan sellaisten voimavarojen puuttumista, jotka mahdollistavat toimimisen kussakin yhteiskunnassa tavanomaisella tai yleisesti hyväksytyllä tavalla. Tuloja käytetään yleensä köyhyyden mittaamisen perusteena, koska tuloja on verrattain helppo mitata. Pelkkiin tuloihin perustuvat köyhyyden mittarit jättävät kuitenkin monia tärkeitä köyhyyden osatekijöitä huomiotta. Townsandin mukaan perheen pienet tulot säteilevät monella tavalla lasten elämään. Köyhyys ilmenee aineellisena puutteena ja tavanomaista huonommasta elämänlaadusta johtuvat kielteiset kokemukset vaikuttavat hyvinvointiin.

Suhteellinen köyhyys on vertailtavuutensa vuoksi yleisin tapa mitata lapsiköyhyyttä eri maissa. Sitä laskettaessa otetaan huomioon ympäröivän yhteiskunnan yleinen tulo- ja elintaso, kulutustottumukset ja elämäntyyli, sillä köyhyys vaikuttaa lapsen myöhempiin kykyihin ja mahdollisuuksiin toimia juuri siinä yhteiskunnassa, jossa hän kasvaa. Yleisin tapa mitata lasten suhteellista köyhyyttä on tarkastella kotitalouksia, joiden tulot ovat alle 50–60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Suhteellinen tuloköyhyys ei kuitenkaan sinällään paljasta sitä, kuinka kaukana köyhyysrajasta kotitalous on tai sitä, kuinka pysyvää köyhyys on. Pelkät tulot eivät välttämättä kerro kotitalouden todellisista taloudellisista resursseista, kuten esimerkiksi säästöistä, luotoista, velkaantumisesta, asunnon arvosta tai muutoin taloudellisesta kokonaistilanteesta. Köyhyyttä voidaan tarkastella myös toimeentulotukea saavien osuutta mittaamalla.

Suhteellisen tuloköyhyyden käsitteen on kritisoitu myös jättävän huomiotta lasten köyhyyteen liittämät kokemukset, joilla voi olla monia haitallisia vaikutuksia lapsen elämään (Silver 1994). Köyhyys tulisikin ymmärtää yhä moninaisemmin sosiaalisena ilmiönä seurauksineen. Puutteet psyykkisessä hyvinvoinnissa ja sosiaalisessa ympäristössä voivat vaikuttaa ratkaisevasti lapsen kehitykseen niin, että nämä vaikutukset näkyvät pitkään lapsen elämässä. Ridgen (2002) mukaan kotitalouden vähäisillä tuloilla on materiaalien puutteiden lisäksi yhteys lasten kokemaan kiusaamiseen ja sosiaaliseen eristämiseen (myös Hakovirta & Rantalaiho 2012) osattomuuteen ja syrjäytymiseen ja lapset voivat kantaa myös jatkuvaa huolta perheen toimeentulosta ja perheenjäsenten hyvinvoinnista. Köyhyys aiheuttaa jännitteitä perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja köyhyyden seurauksena lapsille saattaa kasautua myös suurempi vastuu kotitöistä (Ridge 2002).

Peruspalveluilla on tärkeä rooli lapsiperheköyhyyden purkamisessa muutenkin kuin toimeentulon turvaajana. Päiväkotit ja koulut muodostavat perheen lisäksi lasten ja nuorten arkisen kasvu-ympäristön, jossa hyvän kasvun edellytyksiä voidaan sekä rakentaa että vaikeuttaa. Varhaiskasvatus- ja päivähoito-, koulutus- ja terveyspalvelut tarjoavat osaltaan hoivaa, varhaiskasvatusta ja opetusta ja niiden avulla voidaan parhaassa tapauksessa katkaista myös huono-osaisuuden kierteitä.

Vuoden 2019 tulonjakotilaston ennakkotietojen mukaan lapsiperheköyhyys on kääntynyt kasvuun. Alle 18-vuotiaista 11,6 prosenttia elää pienituloisissa perheissä. Se tarkoittaa 121 000 lasta. Vuonna 2018 luku oli 112 000. Pienituloisuus on kytköksissä perheen aikuisten määrään: yhden huoltajan perheiden lapsista lähes joka neljäs, 23 prosenttia kuului 2018 pienituloisiin, kahden aikuisen talouksien lapsista 7 prosenttia.

Koronakriisi on vaikuttanut eniten perheisiin, jotka jo lähtökohtaisesti ovat olleet heikommassa asemassa. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta suoraan ennestään taloudellisesti tiukilla olleita perheitä vaan heikommassa asemassa olemista on tarkasteltava laajemmin. Monen perheen ongelmat ovat kärjistyneet. Köyhyys heikentää perheiden jaksamista ja kuormitus vaikeuttaa lasten koulunkäynnin ja harrastamisen tukemista.

Sakari Karvonen, Minna Salmi (toim.). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 30/2016. 74 sivua. Helsinki 2016.
<http://www.eapn.fi/koyhyys/lapsikoyhyys/>

3 Lapsiperheköyhyys Päijät-Hämeessä lukujen valossa

Lapsiperheköyhyyteen liittyviä tunnuslukuja Päijät-Hämeessä, Myrskylässä ja Pukkilassa.

Lapsiperheestä yleisesti

Lapsiperheet, % perheistä (2019)

Päijät-Häme: 35,5%
Koko maa: 38,0%

Yhden vanhemman perheet,

% lapsiperheistä (2019)
Päijät-Häme: 25,5%
Koko maa: 22,9%

Ahtaasti asuvat lapsiasuntokunnat,

% kaikista lapsiasuntokunnista (2019)
Päijät-Häme: 27,9%
Koko maa: 29,1%

Toimeentuloon liittyvät

Lasten pientuloisuusaste* (2019)

Päijät-Häme: 14,5%
Koko maa: 12,4%

Toimeentulotukea (pitkäaikaisesti) saaneet lapsiperheet, % lapsiperheistä (2019)

Päijät-Häme: 13,1% (3,9%)
Koko maa: 10,6% (3,1%)

Perheen koettu taloudellinen tilanne kohtalainen ja sitä huonompi,

% 8. ja 9. luokan oppilaista (2019)
Päijät-Häme: 27,5%
Koko maa: 25,4%

Kokee kiinnostavat harrastukset liian

kalliiksi, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2019)
Päijät-Häme: 22,6%
Koko maa: 21,5%

Koulutukseen liittyvät

Koulutustasomittain** (2019)

Päijät-Häme: 334,1
Koko maa: 379,7

Koulutuksen ulkopuolelle jääneet

17-24-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä (2019)
Päijät-Häme: 9,5%
Koko maa: 7,5%

Ei opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2019)

Päijät-Häme: 8,6%
Koko maa: 7,9%

Työttömyyteen liittyvät

Työttömät, % työvoimasta (2020)

Päijät-Häme: 15,7%
Koko maa: 13,0%

Pitkäaikaistyöttömät, % työvoimasta (2020)

Päijät-Häme: 4,0 %
Koko maa: 2,9%

Vaikeasti työllistyvät

(rakennetyöttömyys), % 15-64 vuotiaista (2020)
Päijät-Häme: 6,1%
Koko maa: 4,6%

Lähteet: Sotkanet.fi, Kouluterveyskysely

*pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvien alle 18-vuotiaitten henkilöiden osuus % kaikista alueella asuvista alle 18-vuotiaista henkilöistä

**perusasteen jälkeen suoritetun korkeimman koulutuksen keskimääräinen pituus henkeä kohti (yli 20v.), 100= n.1vuosi

4 Lapsiperheköyhyyteen liittynyt ilmiöpöytäkiertue Päijät-Hämeen kunnissa

4.1 Ilmiöpöytäkiertueen taustaa

Työntövoimana maakuntauudistuksen aikainen valmistelu ja alueellinen hyte-työ

Pääministerin Sipilän hallituksen sote- ja maakuntauudistuksen aikaisessa hyvinvoinnin ja terveyden (hyte) edistämisen valmistelussa ja Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa puhuttiin paljon yhdyspintatyöstä ja siitä, mitä hyvinvointiin liittyvä keskeinen tieto on. Tehty valmistelutyö jätti alueelle käyntiin keskustelun ilmiölähtöisestä ja systeemisestä työskentelystä, tiedolla johtamisen kehittämisestä ja dialogin merkityksestä yhteisen ymmärryksen mahdollistajana. Tätä ajattelua vietiin myös terveyden edistämisen määrärahalla toimivan HuuMa - Päijät-Häme, huumeeton maakunta -hankkeen tavoitteisiin ja hankkeessa kehitettävään konseptiin. Syntyi ajatus tukea alueen kuntia systeemisessä ilmiölähtöisessä tiedolla johtamisessa ja mallintaa siihen HuuMa-hankkeen avulla menetelmä.

Lähtökohtana ajatus laajan osallistujajoukon yhteisestä ymmärryksestä

Ilmiölähtöisessä menetelmällisessä työskentelyssä haluttiin nojata tietoon, siitä syntyvään yhteiseen ymmärrykseen ja asiantuntijuuteen. Tehdyn hyte-valmistelun pohjalta mukaan haluttiin eri mahdollistajia; kunnan, järjestöjen, yritysten, seurakuntien, Päijät-Hämeen liiton, TE-palveluiden, ELY-keskuksen, oppilaitosten ja korkeakoulujen, turvallisuus- ja pelastusalan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoita. Myös kuntalaisia ja kuntapäätäjiä toivottiin mukaan. Ajatuksena oli, että osallistujat tunnistaisivat keskustellen tietoa ja jakaisivat siihen liittyvää ymmärrystä.

Ilmiöpöytä-konseptia lähdettiin kehittämään ajatuksena järjestää kunnissa ilmiölähtöisiä työpajoja, joissa voitaisi ottaa käyttöön hyte-valmistelun aikaisia työkaluja. Menetelmää kehitettäessä päädyttiin kuitenkin soveltamaan Sitran Ilmiölähtöisen suunnittelun työkalupakkia. Ilmiölähtöisen työskentelyn periaatteiden mukaisesti osallistuvan kunnan haluttiin valitsevan jonkin paikallisen ongelman, jota pyritäisiin ratkaisemaan proaktiivisesti ja avoimesti innovoiden. Menetelmää kehitettäessä tätä kuitenkin päädyttiin rajamaan niin, että alueella oli tarkasteltavana yksi ilmiö, jonka ilmentymä kunnan pyydettiin valitsemaan ilmiöpöydän aiheeksi.

Teemana lapsiperheköyhyys

Suunnitteluvaiheessa ajateltiin, että Ilmiöpöydässä käytävän keskustelun aiheen pitäisi olla yksinkertainen: *”Ilmiö on ilmi, näkyvissä, pinnalla. Kun taas se, mistä ilmiö kertoo, on piilossa”*. Ilmiöpöydän teemaksi valittiin lapsiperheköyhyys, joka oli ”ollut ilmassa” monissa keskusteluissa ja esillä mediassa. Siihen ei kuitenkaan ollut aiemmin tartuttu. Lapsiperheköyhyys ymmärrettiin ilmiöksi, jolla on monia eri ilmentymiä ja tapoja näkyä arjessa. Lapsiperheköyhyyden valitseminen kiertueen yhteiseksi aiheeksi mahdollisti ilmiön tarkastelun erilaisten kuntien näkökulmista. Lapsiperheköyhyyden ilmentymiä ja niiden juurisyiden yhteen kiteytumia sekä mahdollisia kohdennettuja ratkaisuja ilmiöpöytäkiertueella lähdettiin etsimään.

Mukaan ilmiöpöytäkiertueelle?

Kaikille Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän alueen kahdelletoista kunnalle tarjottiin mahdollisuutta osallistua Ilmiöpöytäkiertueelle. Kunnat saivat kiertueesta ennakotiedon tammikuussa 2020 ja kiertueen oli tarkoitus alkaa keväällä.

”Päijät-Hämeen kunnissa järjestetään vuonna 2020 yhteistyönä Ilmiöpöytäkiertue, jossa yhteistä aihetta tarkastellaan ilmiölähtöisesti, monialaisesti, dialogisesti ja tiedolla johtamisen näkökulmasta. Ilmiöpöytä -menetelmää voi hyödyntää hyvinvointikertomuksen tekemisessä, jonkin ajan-kohtaisesti puhuttavan ilmiön tarkastelemisessa, toimivamman verkoston tai yhteistyöryhmän rakentamisessa tai missä tahansa yhteisen tiedon muodostamista vaativassa asiassa. Ilmiöpöytä

tarjoaa mahdollisuuden ilmiöiden, niiden taustalla vaikuttavien asioiden, ja jopa juurisyiden tunnistamiseen. Tähän liittyy erilaisista tilastoista ja tutkimuksista saatava sekä kokemuksiin, palautteeseen ja havaintoihin perustuva tieto. Ilmiöpöydässä tunnistetaan myös toimijoiden rooleja suhteessa tekemiseen ja tietoon. Lopuksi sovitaan jatkotyöskentelyn tapa. Nyt järjestettävällä ilmiöpöytäkiertueella tarkastellaan alueellisesti paljon puhututtavan lapsiperheköyhyyden ilmentymistä arjessa: millaisia asioita siihen liittyy omassa kunnassa ja millaisia vaikutuksia sillä on. Ilmiöpöydässä lapsiperheköyhyyttä lähestytään systeemisen ajattelun avulla. Kunta voi halutessaan syventää tarkastelua johonkin sille ajankohtaiseen näkökulmaan.”

Ilmiöpöydille varattujen iltojen ajanvaraus avattiin heti. Kiertue oli tarkoitus järjestää kuntien omissa tiloissa. Sitten tuli korona. Ensimmäisiä varauksia peruttiin ja siirrettiin. Työryhmän piti päättää, perutaanko koko kiertue, vai toteutetaanko se Zoomin tai Teamsin välityksellä. Ilmiöpöytämenetelmää testattiin Sosiaalialan osaamiskeskus Verson Päiväkahvit -verkko-työpajana ja sen rohkaisemina päädyttiin toteuttamaan koko kiertue virtuaalisesti Teamsin välityksellä.

Suunnittelusta kohti ilmiöpöytää

Itse kiertueen toteutukselle asetettiin tavoite, että se olisi hyvin ohjeistettu ja helposti toteutettavissa. Kunnista tuli joitain kyselyjä siitä, voisiko ilmiöpöytää toteuttaa avoimena kuntalaisiltana, mutta koska menetelmä sisälsi valmistautumista, siihen ei ollut mahdollisuutta. Kiertue oli selkeä prosessi:

- 1) Kunnan hyvinvointikoordinaattori sai ilmiöpöytäkiertueeseen liittyvän mainoksen ja materiaalin kiertueen järjestäjältä.
- 2) Alueellinen hyvinvointikoordinaattori toimi yhdyshenkilönä ja tiedusteli kunnan halukkuutta osallistua kiertueelle.
- 3) Kunnan hyvinvointikoordinaattori varasi ilmiöpöydän ajankohdan kiertueen järjestäjältä.
- 4) Kunnassa valmistauduttiin ilmiöpöytään a) keskustelemalla jossakin verkostossa lapsiperheköyhyyden näkymisestä kunnassa ja b) rajaamalla aihe jonkin arkisen näkökulman (ilmentymän) avulla.
- 5) Kunnan hyvinvointikoordinaattori lähetti täytetyn ilmiölomakkeen järjestäjälle viimeistään kaksi viikkoa ennen ilmiöpöytää. Lomakkeeseen oli nimetty ilmiöpöydässä käsiteltävä paikallinen aihe, verkosto, jossa aiheita oli käsitelty ja muutama näkökulma aiheesta.
- 6) Kunnan hyvinvointikoordinaattori toimi paikallisena yhdyshenkilönä ja kutsui ilmiöpöytään mukaan osallistujia (15-50 hlöä) jokaiselta toimialalta (myös sote), erilaisilta tasoilta (johtotaso ja asiakaspinta), luottamushenkilöistä (esimerkiksi puheenjohtajat), kolmannelta sektorilta ja asukkaista. Kutsusta tuli tiedottaa myös yhtymän hallituksessa ja valtuustossa olevia kuntien edustajia.
- 7) Lista osallistujista toimitettiin järjestäjille viimeistään viikkoa ennen iltaa.
- 8) Työryhmä valmistautui illan fasilitointiin saamansa ennakkotiedon avulla.
- 9) Ennen tilaisuutta järjestettiin lyhyt tapaaminen kunnan hyvinvointikoordinaattorin kanssa ja sovittiin illan kulusta ja kunnan hyvinvointikoordinaattorin osuudesta, jossa hän toi paikallisen perustiedon työskentelyn pohjaksi.

4.2 Ilmiöpöytätyöskentelyn kokeilu ja lapsiperheköyhyyteen liittynyt kysely

Sosiaalialan osaamiskeskus Verso osallistui lapsiperheköyhyyteen liittyvän Kokemuksia lapsiperheiden toimeentulosta ja kulutuksesta -kyselyn toteuttamiseen keväällä 2020. Kysely liittyi eduskunnan köyhyysryhmän varapuheenjohtajan, kansanedustaja Hilikka Kempin, lapsiperheköyhyyteen liittyvään selvitystyöhön. Kyselyyn saatiin 279 vastausta, joista 212 liittyi vastaajan omiin kokemuksiin talouden tiukkuudesta ja loput läheisten ja ammattilaisten näkemyksiin. Ennen varsinaisen Ilmiöpöytäkiertueen alkua Sosiaalialan osaamiskeskus Verson Päiväkahveille 4.6.2020 kutsuttiin alueen kuntien hyvinvointikoordinaattoreita, verkostoja ja päättäjiä keskustelemaan lapsiperheköyhyydestä. Verkossa järjestetyssä tilaisuudessa kuultiin kyselyn tuloksista ja testattiin Ilmiöpöytätyöskentelyn mallia. Kyselyn tuloksiin palattiin vielä muutamissa ilmiöpöydissä

syksyllä, kun vastaajien kokemustiedolla täydennettiin joistain kunnista saatua ammattilaisten kokemustietoa. Vastaajien kokemuksia talouden tiukkuuden aiheuttamasta kuormituksesta tuodaan esille luvussa 5.4.

4.3 Ilmiöpöytätyöskentelyn menetelmä

Kuntien ja osallistujien ennakkovalmistautuminen oli oleellinen osa ilmiöpöytää. Paikallisesti ilmiöpöytäillan järjestämistä koordinoi yhdyshenkilönä toimiva kunnan hyvinvointikoordinaattori. Ennen tapahtumaa kunnassa käytiin alkukeskustelu, jossa todettiin kuntalaisten hyvinvoinnin ja lapsiperheköyhyyden tila, ja nostettiin sen avulla esiin keskeinen, hyvinvointia rasittava tai kuormittava lapsiperheköyhyyteen liittyvä ilmenismuoto arjessa. Keskustelu dokumentoitiin pieneksi muistioksi, mikä toimitettiin alueelliselle hyvinvointikoordinaattorille.

Osallistujat täyttivät ennen ilmiöpöytäiltaa osallistujakortin, kukin omasta näkökulmastaan käsin. Osallistujakorttiin kirjattiin, mitä tietoa osallistujalla oli ilmentymästä, jota oli tarkoitus käsitellä. Osallistujakortin avulla haluttiin varmistaa mahdollisimman monipuolinen tieto. Tietoa oli mahdollisuus tuoda kuudesta yhtä arvokkaasta näkökulmasta:

- Tilasto- ja tutkimustieto
- Asiakas- ja kyselytieto
- Kokemus- ja kokeilutieto.

Ilse ilmiöpöytäilta oli kolmituntinen (klo 17-20) tapahtuma, joka tarjosi osallistujilleen mahdollisuuden aidoisti ihmislähtöiseen ajatteluun. Ilmiöpöydässä tarkasteltiin yhteisesti nimettyä aihetta ilmiölähtöisesti, monialaisesti, dialogisesti ja tiedolla johtamisen näkökulmasta. Syventyminen valittuun aiheeseen mahdollisti ilmiöiden, niiden taustalla vaikuttavien asioiden, jopa juurisyiden, tunnistamisen objektiivisesti. Apuna oli Ilmiöpöytä-menetelmän avulla illan aikana kerättävä monipuolinen tieto, jota yhdessä ymmärrettiin.

Illan rakenne oli kaikille sama:

- Johdanto ja hyvinvointikoordinaattorin puheenvuoro (30 min)
- Ilmiön kehystäminen - mitä tiedämme? (40 min)
- Ilmiön ymmärtäminen - mitä ymmärrämme? (40 min)
- Tiedosta toimintaan (40 min)
- Tilaisuuden päätös (20 min)

Ilmiön kehystäminen - mitä tiedämme?

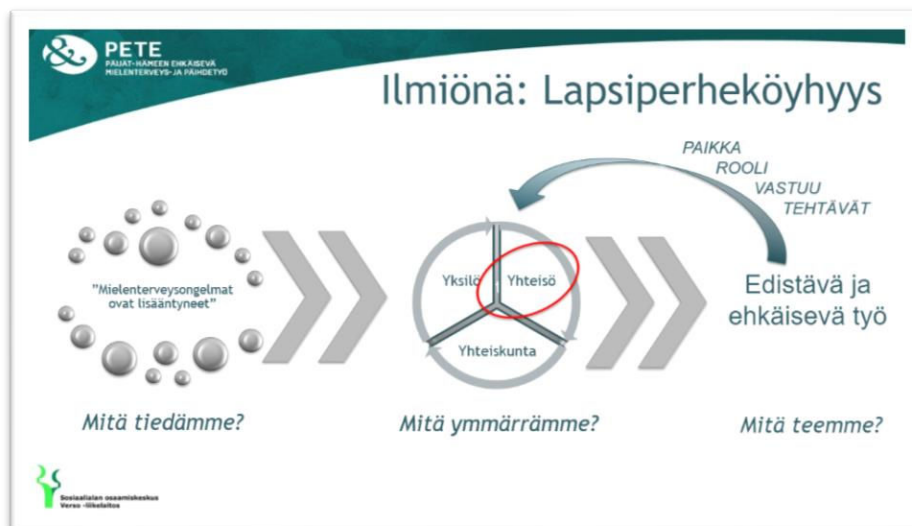
Tietoa koottiin fasilitoiduissa pienryhmissä. Tarkoituksena oli saada mahdollisimman kattava käsitys käsiteltävästä ilmentymästä ja hahmottaa sen tilaa tiedon avulla. Jokainen pienryhmän jäsen toi keskusteluun tullessaan mukanaan osallistujakorttinsa, johon hän oli koonnut tietoa. Osallistujat vastasivat kysymyksiin: mitä tiedän tästä käsillä olevasta asiasta, ketä tieto koskee, keneen tieto vaikuttaa ja mitä emme tiedä. Tarkoituksena ei vielä tässä vaiheessa ollut ymmärtää tietoa tai tulkita sitä, vaan ajatuksena oli saada esiin mahdollisimman paljon tietoa, ilman että se värittää tulkintoja tai ohjaa ajattelua. Ryhmissä kerätty tieto jaettiin koko osallistujajoukon yhteisessä keskustelussa tämän vaiheen päätteeksi. Ryhmäkeskustelun fasilitaattorit kertoivat käydystä keskustelusta, siitä, mitä tietoa ryhmässä oli kertynyt, ketä tieto koski, keneen tieto vaikutti, mitä ei tiedetty ja mitä uskottiin tiedettävän, vaikka muodollista tietoa ei ollutkaan saatavissa.

Ilmiön ymmärtäminen - mitä ymmärrämme?

Jaettu, yhteinen tieto toimi pohjana ymmärtämisen osuudelle, jossa yhdisteltiin tietoa, pohdittiin uusia oivalluksia ja kokemuksia tarkemmin sekä eläydyttiin alueen ihmisten arkeen ja todellisuuteen. Ymmärtämisen vaiheessa päästettiin ajatus irti, ja etsittiin vastauksia kysymyksiin: mitä olemme ymmärtäneet tietopohjaisen keskustelun aikana, mitä ilmentymän taustalla näkyy juuri täällä ja mitä asialle voisi tehdä. Osallistujia kannustettiin tunnistamaan ja selittämään tiedon taustalla olevia juurisyyt yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan näkökulmasta. Yksi järjestävän työryhmän jäsenistä fasilitoi keskustelun, ja se dokumentoitiin osallistujien nähden kuvaksi.

Tiedosta toimintaan

Tietopohjaisen ymmärryksen synnyttyä, ilmiöpöydässä lähdettiin etsimään ratkaisuja ja tekoja, joiden avulla valittuun haasteeseen, tai usein miten ymmärtämisen kautta löydettyihin juurisyyhin, voitaisiin puuttua. Fasilitoidussa dialogisessa työskentelyssä tuettiin osallistujia löytämään ratkaisuja tiedon ja ymmärryksen kautta. Tässä kolmannessa ja viimeisessä vaiheessa tunnistettiin myös toimijoiden rooleja suhteessa tekemiseen ja tietoon ja sovittiin jatkotyöskentelyn tavasta.

4.4 Ilmiöpöydät Päijät-Hämeen kunnissa

Teams-välitteisesti järjestettyyn Ilmiöpöytäkiertueeseen osallistui yhdeksän Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän alueen kunnista vuosina 2020-2021. Mukana olivat Asikkala (23.9.2020), Hartola (2.9.2020), Heinola (16.2.2021), Hollola (10.3.2021), Kärkölä (2.12.2020), Lahti (25.11.2020), Orimattila (27.1.2021), Padasjoki (7.10.2020) ja Sysmä (17.2.2021). Osallistujia yksittäisessä illassa oli 10-30, ja edustettuina olivat niin kuntien viranhaltijat, luottamusmiehet kuin kolmannen sektorin edustajat.

5 Mitä ymmärsimme lapsiperheköyhyydestä

Ilmiöpöytäkiertueelle osallistuneet kunnat valitsivat tarkasteltavakseen jonkin lapsiperheköyhyyden ilmentymän, joka kunnassa oli puhuttanut. Kaikissa ilmiöpöydissä keskustelu koski jollain tavalla eriarvoistumista: sen syitä ja seurauksia. Kiertueen aikana kuntien ilmiöpöydissä haluttiin keskustella seuraavista asioista:

- Lasten ja nuorten eriarvoisuus
- Eriarvoisuuden vähentäminen perusopinnoissa ja jatko-opintoihin siirryttäessä
- Eriarvoisuuden vähentäminen lasten ja nuorten harrastamiseen liittyen
- Eriarvoistuminen suhteessa palveluihin tai vapaa-ajan toimintaan osallistumiseen
- Lapsiperheköyhyyden piiloon jääminen
- Lapsiperheköyhyys perheiden hyvinvoinnin näkökulmasta ja päihteiden käyttö
- Lasten, nuorten ja aikuisten mielen hyvinvoinnin haasteet
- Lapsiperheköyhyys ja perheiden hyvinvointi koronan keskellä
- Koronan vaikutukset lapsiperheköyhyteen

Ilmiöpöydissä koottiin osallistujien tietoa lapsiperheköyhyyden ilmentymistä valitusta näkökulmasta. Tietoa ymmärrettäessä keskustelu syveni ja päästiin pohtimaan sitä, mistä kaikista asioista eriarvoistuminen ja hyvinvoinnin haasteet itseasiassa voivat johtua, ja missä ne näkyvät. Usein puhuttiin kuormituksesta, häpeästä, yksinäisyydestä, mielenterveyden haasteista, päihteidenkäytöstä ja kulttuurista, jossa elämme. Samalla puhuttiin kohtaamisesta, hyväksymisestä, vahvuuksien tunnistamisesta, lapsiperheköyhyys-ilmiön avaamisesta, puhumisen kulttuurista ja oikea-aikaisesta auttamisesta.

Tässä luvussa avataan ilmiöpöytien keskusteluissa suurimmiksi nousseita teemoja.

5.1 Lapsiperheköyhyys on monisyinen ilmiö

Koko valtakunnassa puhututtava lapsiperheköyhyys koettiin tervetulleeksi keskustelunaiheeksi Päijät-Hämeen kunnissa. Lapsiperheiden toimeentulo ja lasten ja nuorten eriarvoistuminen olivat olleet huolenaiheina jo ennen koronapandemiaa, ja koronarajoitusten myötä tarve syventyä aiheeseen oli vaan kasvanut.

Lapsiperheköyhyyden todettiin olevan monisyinen ilmiö. Siihen voi vaikuttaa perheen sosioekonominen asema, sukupolvelta toiselle siirtyvä huono-osaisuus sekä huoltajien kyky hoitaa raha-asioita ja hakea apua itselleen ja perheelleen. Toisaalta sukupolvien ketjut voidaan katkaista huolehtimalla lasten ja nuorten eriarvoistumisen ehkäisystä ja varmistamalla oikea-aikaisen tuen saanti. Oleellista on poistaa lapselta mahdollinen syntymäperheensä köyhyyden taakka. Lapsiperheköyhyys ei aina kuitenkaan liity heikompaan koulutukseen tai vaikkapa perittyyn huono-osaisuuteen. Kuntien ilmiöpöydissä puhuttiin paljon myös toimeentulon vaikeuksista, joita ei tavoiteta perinteisillä lapsiperheköyhyyden indikaattoreilla. Toimeentulon vaikeudet saattavat koskea työssäkäyviä pienituloisia, jotka eivät saa vaikkapa maksuvapautuksia tai avustuksia toimeentulotukiasiakkuuden puuttuessa. Tällöin arki ei salli mitään ylimääräistä vaan vaatii sen sijaan jatkuvaa taloudesta huolehtimista, luovia ratkaisuja ja stressinsietokykyä. Samoin toimeentulovaikeuksista puhuttiin niiden perheiden kohdalla, joissa suuria tuloja syövät suuret menot: isot lainat, velkaantuminen ja saavutetusta elämänlaadusta kiinni pitäminen. Myös yllättävien menojen tai esimerkiksi avioerojen merkitys talouden heikentymisessä, kun puskureita ei ole, tuli esille keskusteluissa. Joskus molemmat vanhemmat voivat elää lasten kanssa kahden asunnon loukussa tai ihminen voi sairastua ja menettää työkykynsä tai uudesta asunnosta voi paljastua homepommi. Yhä enenevässä määrin koronapandemian jatkuessa puhuttiin lomautuksista ja irtisanomisista, joilla on välitön vaikutus lapsiperheen talouteen. Toimeentulon ja talouden vaikeuksien todettiinkin voivan koetella mitä tahansa lapsiperhettä.

Mitä köyhyyden kokemus sitten voi olla? Ilmiöpöydissä keskusteltiin vaille ja ulkopuolelle jäämisestä, jatkuvasta järjestelämisestä ja huolehtimisesta, rahojen laskemisesta, valintojen tekemisestä: kuka saa tarvitsemansa nyt ja kuka odottaa. Köyhyyden kokemuksesta selviäminen vaatii perheen aikuiselta ja lapseltakin paljon. On kestettävä stressiä, osattava löytää ilonaiheita muustakin kuin matkoista tai uusista tavaroista ja on osattava huolehtia vaatteista ja tehdä ruokaa. Lisäksi tukiverkostot ovat tärkeitä jaksamisen ja usein mahdollistamisenkin apuja. Ilmiöpöydissä puhuttiin henkisestä rikkaudesta ja toimintakyvystä, ongelmanratkaisutaidoista ja hyvästä itsetunnosta ikään kuin vastalääkkeinä toimeentulon tiukkuuden mukanaan tuomille haasteille. Ja haasteita tiukkuus aina tuo, ylimääräistä tekemistä ja huolta vähintäänkin.

Lapsiperheköyhyys voi väsyttää perheenjäsenet ja lamaannuttaa arkea. Taloudellinen tilanne eriarvoistaa ihmisiä monella tavalla. Ilmiöpöydissä puhuttiin niin aikuisten kuin lasten joukkoon sopimisesta. Joissain puhuttiin jopa kilpavarustelusta: merkkivaatteisiin, puhelimiin ja muuhun elektroniikkaan sekä matkoihin kuluttamisesta, kalliista harrastuksista ja niihin tarvittavista varusteista, juhlista, lahjoista ja vapaa-aikaan kuluvasta rahasta. Jossain perheessä yhden lapsen syntymäpäivälahjaan voidaan käyttää satoja euroja, millä toinen perhe ostaa kuukauden ruoat ja polttoaineet. Voidaan siis ajatella, että perheiden arki voi poiketa toisistaan paljon. Talouden tiukkuudesta ja köyhyydestä ei juuri puhuta, eikä puutetta ja nälkää välttämättä haluta myöntää. Lapsiperheköyhyys voi tehdä näkymättömäksi. Eräässä ilmiöpöydässä todettiin, että on teatteria puhua muista asioista, jos talous on kuralla. Kuormitus on niin ilmeinen seuraus, ja vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn.

Lapsiperheköyhyyteen liittyy pahimmillaan kiusaamista, syrjintää, ulkopuolelle jäämistä, häpeää, mielenterveys- ja päihdeongelmaa ja lähisuhdeväkivaltaa. Joillekin lapsille ja perheille kurjuus on tavallista. Se voi heikentää kykyä unelmoida ja tavoitella asioita. Opinnot saattavat jäädä kesken, mikään ei kannusta ponnistelemaan. Tämä vaikuttaa suoraan työllistymiseen ja sitä kautta talouteen. Eräässä ilmiöpöydässä tätä verrattiin itseään toteuttavaan ennusteeseen tai oravanpyörään. Parissa ilmiöpöydässä puhuttiin taas perheistä, joissa lapset ovat pitkään hoidossa ja joskus sairaanakin, koska vanhemmilla on painetta tehdä töitä. Sekä rahan ansaitsemisen että rahan riittävyydestä kannettavan huolen koettiin vievän vanhempien resursseja niin, että lapsi jää pitkiksi ajoiksi yksin myös kotiin ja viettää aikaa pelaillen tai ulkona hengailleen.

Ilmiöpöydissä puhuttiin aina kunkin kunnan näkökulmasta lapsiperheköyhyyteen, minkä takia keskusteluissa nousi esille usein myös kunnan sisäisten välimatkojen ja paikallisen palvelutarjonnan vaikutus lapsiperheiden mahdollisuuksiin. Ihmisillä ei ole välttämättä aina varaa ostaa polttoainetta edes päästäkseen töihin, saati muualle. Parissa ilmiöpöydässä suurin huoli koski niitä nuoria, jotka ovat sekä köyhistä perheistä että mahdollisesti jo itse köyhän perheen vanhempia. Tällöin puutetta ei ole monesti vain rahasta, vaan myös vastuusta, arjenhallinnasta, aikuisuuden esimerkistä ja perherauhasta.

Köyhyys ei usein tule esiin taloushuolina vaan muissa asioissa. Miten katkaisemme polarisoitumisen, mahdollistamme lähtemisen kohti tulevaisuutta, puutemme nuorten pahoinvointiin korjaten sitä, huomioimme maahanmuuttajat ja monilapsiset perheet? Miten lisäämme henkistä rikkautta, resilienssiä? Mitä kuulemme yhteisöstä ja sitä koskevasta tiedosta silloin kun asumme itse paikkakunnalla, entä jos emme asu? Miten voimme paikallistaa ne lapsiperheköyhyyteen myötävaikuttavat tekijät, joille todellisuudessa voimme tehdä jotain?

5.2 Erilaisista kunnista nousee yhteisiä näkökulmia lapsiperheköyhyyteen

5.2.1 Häpeä

Yksi ilmiöpöydässä syvimmin puhuttaneista teemoista oli häpeä. Sen nähtiin kytkeytyvän lapsiperheköyhyyteen niin seurauksena eriarvoisuudesta kuin tekijänä, joka muodostuu ihmiselle esteeksi ponnistella. Häpeän tunne voi syntyä monista asioista. Syvimpänä lienee kokemus erilaisuudesta, yksinäisyydestä ja

epäonnistumisesta. Kokemus siitä, että ”ei ole kuten muut”, kaikissa ilmiöpöydissä sanottiin. Voi olla myös rankkaa olla autettavana. Eräissä ilmiöpöydissä todettiin, että jos talouden tiukkuus on lyhytkestoista ja yleensä pärjätään, tilanteesta helpommin myös kerrotaan. Sanotaan, että ollaan jonkun aikaa tiukilla, kun ollaan sairauspäivärahalla. Mutta jos köyhyyttä koetaan pitkään, siitä ei helposti puhuta. Puhuminen voi olla vaikeaa senkin takia, että auttajilla on yleensä halu ajatella, että avun takia tilanne paranee. Voi olla vaikeaa tuottaa pettymys, koska todellisuudessa monen perheen köyhyyden takana on monisyinen vyyhti, jota ei yksittäisillä teoilla lyhyessä ajassa korjata. Talouden tiukkuus ja sitä seuraavat huolet ja häpeä uuvuttavat kenet tahansa.

Monissa ilmiöpöydissä häpeään liitettiin myös leimaantuminen tai vähintään pelko siitä. Siksi talouden tiukkuutta koettiin haluttavan peitellä. Joissain kunnissa tuotiin esille sitä, että nuorilla on käytössään esimerkiksi hyvät puhelimet, eikä muistakaan asioista välttämättä voi päätellä perheen taloudellista pärjäämistä. Perhe voi näyttää ulospäin hyvinkin toimeentulevalta, mutta olla velkaantunut ja rahat voivat olla loppu. Osamaksuja hyödyntämällä ja osallistumista mahdollistamalla pyritään pitämään lapsi ikätoverien kanssa samalla viivalla. Stressi voi kuormittaa vanhempia paljon, kun taloutta jatkuvasti järjestellään. Syntymäpäiville osallistuminen on monelle perheelle vaikea paikka: mistä lahjat ja minkä hintaisilla pysytään muiden tasolla. Useita perheitä kannattelevat sukulaisten lahjat ja isovanhempien mahdollistama kesätekeminen. Mitä enemmän lapsia on, sitä enemmän on myös huolta rahan riittävydestä ja sen vaikutuksesta lapsen mielialaan. Ei ole helppoa sanoa lapselle, ettei hän voi tehdä asioita kuten muut, eikä ole helppoa huomata, että lapsi lakkaa kysymästä. Ilmiöpöydissä puhuttiin eritasoisesta talouden tiukkuudesta aina selvään köyhyyteen asti. Kunnissa tiedettiin olevan perheitä, jotka eivät erilaisilla talouden hallitsemisen keinoillakaan pysty mahdollistamaan lasten harrastamista, oikeankokoista tai ehjää vaatetusta tai edes riittävää ravitsemusta. Kokemus ilmiöpöydissä oli se, että tällainen saa ihmisen vetäytymään näkymättömäksi.

Ilmiöpöydissä puhuttiin myös leimaantumisesta. Siitä puhuttiin sekä leimaantumisen pelkona että tosiasiallisesti koettuna leimatuksi tulemisena. Useassa ilmiöpöydässä keskusteltiin siitä, miten systeemi leimaa, häpeä estää avun hakemisen ja ehkä avun tarjoamisenkin. Muutamassa kunnassa pohdittiin, miten voitaisi viestiä tarjolla olevasta tuesta leimaamattomasti. Koettiin, että tukea ja apua halutaan tarjota. Toisaalta riskitiriitaista suhteessa häpeäkeskusteluun oli se, että ihmisten haluttiin tai oletettiin tulevan hakemaan sitä jonkun mainoksen perusteella. Miksi sitten näin? Monissa kunnissa suoran avun tarjoamisen esteeksi koettiin ehkä toisen yksityisyyden kunnioittaminen, varsinkin jos pienessä kunnassa ollaan tuttuja. Tavallaan keskustelussa oli se, että yhteisössä ei haluta aiheuttaa vaikeita tilanteita - puhutaan ja tiedetään, mutta pidetään huolta lopulta omista asioista. Kuka tämän sitten murtaisi?

5.2.2 Yksinäisyys ja tukiverkkojen puute

Yksinäisyydestä puhuttiin jokaisessa ilmiöpöydässä: sekä pidempikestoisesta yksinäisyydestä että yksinäisyyden kokemuksista vaikeissa ja kuormittavissa tilanteissa. Yksinäisyys on ylipäättään puhututtanut Päijät-Hämeessä erityisesti viimeisen vuoden aikana. Osittain se johtuu viime vuosina tilastoista ilmi tulleista yksinäisyyden kokemusten määristä, osittain koronapandemiasta, joka on lisännyt yksinäisyyden kokemuksia ja yksin olemisen tunteita myös ihmisillä, joilla ei niitä aiemmin ehkä ole juurikaan ollut. Ilmiöpöydissä yksinäisyys ja yksin jääminen saivat aikaan paljon myötäeläviä puheenvuoroja ja halua lisätä yhdessä olemista ja yhteisöllisyyttä. Keskusteluissa tuli ilmi myös iloa siitä, että monissa perheissä menetettyjen sosiaalisten kontaktien ajateltiin kompensoituneen perheen sisäisen ajan ja tekemisen lisääntymisellä.

Samaan aikaan kun lisääntynyt perheaika sai aikaan iloa ja toivoa, useimmissa ilmiöpöydissä kannettiin kuitenkin huolta perheistä, joissa ei ole taloudellisen tiukkuuden takia resursseja päästä irti stressistä, huolesta, kiireestä ja uupumuksesta. Tällöin vanhemmat eivät välttämättä jaksaa olla tietoisia missä ja kenen kanssa lapsi on. Lapsi voikin jäädä kovin yksin. Aikuiskontaktien merkityksestä puhuttiinkin paljon ja erityisesti harrastusten mahdollistamista pidettiin keinona lisätä vapaa-aikaan turvallisia aikuisia, läsnäoloa ja tekemistä ja ryhmään kuulumisen tunteita. Eräissä kunnassa käytiin läpi kunnassa tehdyn harrastuksiin

liittyvän kyselyn tuloksia ja pysähdyttiin sen äärelle, että osa lapsista ja nuorista oli kertonut, ettei harrasta, koska ei ole ketään kenen kanssa harrastaa.

Eräs yksinäisyyteen ja yksin olemiseen liittyvä näkökulma, mitä useammassa ilmiöpöydässä tavalla tai toisella avattiin, oli kiusatuksi tuleminen. Miksi kiusataan, ketä kiusataan ja miten kiusaamisen voisi lopettaa? Kiusaamisen nähtiin johtuvan ryhmän kulttuurista ja kiusaajan omasta pahasta olost, mutta kohdentuvan usein lapsiin ja nuoriin, joilla on puutetta vaatteista, tavarasta tai elintasosta tai joiden elämässä nähdään jotain häpeällistä - kiusaaminen tai vähintään huonommuuden tunne voi liittyä vaikkapa vanhemman työtömyyteen. Yhdessä kunnassa puhuttiin myös kiusaamisen ja kiusatuksi tulemisen ylisukupolvisuudesta. Murrettu tai rakentumaton itsetunto vaikeuttaa kasvamisen polkua kohti työssäkäyntiä ja perheen elättämistä. Meillä on erilaiset lähtökohdat, joista ponnistaa.

Yksin jäämiseen tai olemiseen liittyi ilmiöpöydissä usein perheen tukiverkostot. Onko lähellä sukua, joka voi auttaa, onko parisuhdetta ja miten vanhemmat tukevat toisiaan kasvatustehtävässä? Eri osoitteissa asuvilla vanhemmilla on monesti suhteessa enemmän asumiskuluja kuin yhdessä asuvilla, minkä takia rahaa voi jäädä vähemmän lapsiin liittyviin kustannuksiin. Kunnissa pohdittiin, että perheitä hävettää, jos ei pysty osallistumaan. Se koetaan myös leimaavaksi. Sosiaalinen kanssakäyminen vähenee. Paikalliset järjestöt ja kunta tukevat kyllä perheitä mahdollistamalla ilmaista tai hyvin edullista toimintaa. Mutta jos sitä ei koeta alueen lasten ja nuorten keskuudessa haluttavaksi, ei välttämättä päästä mukaan porukkaan yhtään enempää. Perheet haluaisivat tarjota lapselle huvipuistokäynnin ja lomamatkan tai edes jäätelöt rannalla. Rannalla vietetyn päivän hinnalla perhe saa kuitenkin muutamaksi päiväksi ruokaa, joten valinta voi olla vaikea.

5.2.3 Arvot ja kulttuuri

Kulttuuri monessakin mielessä esiintyi jokaisessa ilmiöpöydässä ikään kuin elämisen ja kokemuksen alustana niin asukkaille kuin työntekijöille. Kunnissa puhuttiin esimerkiksi puhumisen kulttuurista, puheeksi ottamisen ja välittämisen kulttuurista sekä pärjäämisen kulttuurista. Lisäksi eräässä ilmiöpöydässä puhuttiin valmiiksi leimaavasta kulttuurista - siitä, että tietyissä kylissä asuvilla voi olla jonkinlainen leima tai oletettu kohtalo, mikä on leimaavaa. Aina kun puhutaan kulttuurista, puhutaan myös siihen sopeutumisesta. Ihmiset elävät erilaisissa ja useammassa päällekkäisissä kulttuureissa ja ilmiöpöytien keskustelua dokumentoidessa avautui myös erilainen näkökulma siihen, keitä eri kulttuurien ajatellaan koskevan. Siinä, missä puhumisen ja pärjäämisen kulttuurit esiintyivät useimmin puhuttaessa lapsiperheistä, puheeksi ottamisen kulttuuri liittyi enemmän työntekijöihin. Välittämisen kulttuuri sen sijaan tuli lähimmäs yhteisöjä ja ihmisiä: sekä toinen vanhempi että työntekijä voivat välittää.

Kuntien puhekulttuuri poikkesi toisistaan jossain määrin. Toisissa lapsiperheitä katsottiin ikään kuin saman yhteisön jäsenenä, toisissa jonkun verran kauempaa ammattilaisnäkökulmasta. Kuntien lapsiperheköyhyyteen liittyvää perustietoa esille tuotaessa ja erityisesti myöhemmin kuntien ilmiöpöytien osallistujat profiloivat kuntaa. Joissain nostettiin esille vertailutietoa painottaen huolinäkökulmaa, toisissa puolestaan näkökulma oli positiivisempi. Tällä ei kuitenkaan näyttänyt olevan merkitystä me-kielessä käytyyn keskusteluun tai toiveikkuuden määrään.

Puhumisen kulttuuriin liittyi ilmiöpöytien keskustelussa sanoja kuten pärjääminen, kulissi, leimautumisen pelko, sinnittelijäperhe ja näköalattomuus sekä häpeä. Yksi näkökulma oli mm., että pärjätään, ettei oltaisi vaivaksi tai koska muutakaan ei voi. Erityisesti sinnittelijäperheiden koettiin pärjäävän yksin liian pitkään, mikä suotta vaikeuttaa perheen tilannetta. Puhuttiin myös kulissin ylläpitämisestä, jottei tarvitsisi näyttää muille epäonnistumistaan tai joutuisi kohtaamaan todellisuutta ja näyttämään häpeää. Mitä komeampi kulissi, sitä suuremmat paineet on tietenkin pitää kulissi pystyssä. Edellä mainituista näkökulmista puhuttaessa voidaan puhua myös lojaaleista lapsista. Jos lapsi aistii vanhemman kokevan häpeää tai kokee sitä itse,

puhuminen ei ole helppoa. Näköalattomuuden ajateltiin puolestaan vaikuttavan puhumisen kulttuuriin niin, ettei puhuta, koska ei välttämättä kunnolla tiedosteta omaa problematiikkaa.

Eräässä ilmiöpöydässä puhuttiin siitä, että kotiseuturakkaus, tuttuus ja turvallisuus voivat lähtemisen sijaan puhutella silloin, kun ei unelmoi enemmästä. Tietyllä tavalla lähteminen oman kunnan ulkopuolelle liitettiin itsensä toteuttamiseen, mahdollisuuksiin, näköaloihin ja onnistumiseen, voisi sanoa. Ristiriitaiseksi asian tekee se, että kunnilla on todellisuudessa syytä iloita kuntalaisten jäädessä kuntaan asumaan. Luultavasti tämä kuitenkin liittyy siihen, ettei opiskelumahdollisuuksia ole kovinkaan monessa kunnassa ja koulutuksen hankkiminen voi kestää vuosia. Kaikki eivät kuitenkaan ole lähtijöitä, eikä näköaloja silloin välttämättä halutakaan hakea oman kunnan ulkopuolelta.

Millainen puhumisen kulttuuri kunnista sitten välittyi ilmiöpöydissä? Oli kiinnostavaa kuulla keskustelua niin kunnissa, joiden pöytään osallistujat tai suurin osa heistä oli itse kuntalaisia ja sitten taas keskustelua kunnassa, jossa paikalla olijoissa oli runsaammin muualla asuvia työntekijöitä. Miten oma kuntalaisnäkökulma muuttaa vuorovaikutusta, näkökulmia, puhetta ja ymmärrystä? Kosketuspinta kuntalaisiin ja heidän arkeensa toi ilmiöpöytiin eniten tietoa, jonka myötä kuntalaisten elämää pystyi kuvittelemaan ja myötäelämään. Joissain kunnissa me-kieli oli todella vahvaa. Erityisesti nyt koronan seurauksena lapsiperheköyhyys nähtiin yhteisenä vihollisena, joka pitää yhdessä päihittää. Asioiden puheeksi ottamisella ja yhdessä tekemisellä haluttiin taistella tilannetta vastaan ja myös mahdollinen pettymys oltiin valmiita jakamaan yhteisesti. Yleisesti kuntalaisille haluttiin rohkeutta katsoa tulevaisuuteen ja ajatella, että apua saa, ja että sitä kannattaa pyytää ja ottaa vastaan.

5.2.4 Päihteet

Talouden tiukkuuteen voi kietoutua päihteidenkäyttöä, mielenterveyden ongelmia ja ylipäättään elämänhallinnan ongelmia, mikä vaikeuttaa selviämistä. Päihteistä puhuttiin kyllä kaikissa ilmiöpöydissä, mutta fokus ja intensiteetti vaihteli suurestikin. Tämä liittyi osittain siihen, millaisen näkökulman tai ilmentymän kunta oli alun perin valinnut. Päihteidenkäytöstä puhuttiin sekä köyhyyden seurauksena että sen myötävaikuttajana ja siihen liitettiin usein jaksamattomuus, talouden- ja elämänhallinnan ongelmat sekä kuormitus ja huonovointisuus. Näin ollen keskustelussa sivuttiin lyhyesti myös sitä, miten rahaa käytetään väärin hankkimalla alkoholia, vaikka ruoka ei ole laadukasta tai vaatetus lapsilla riittävää tai harrastuksiin ei riitä rahaa. Keskustelussa pohdittiin sitä, että muutokset ja ahdingosta nouseminen eivät ole helppoja ja vaativat pitkää korjausta monella elämänalueella. Joissain ilmiöpöydissä koettiin, että jaksamattomuus johtaa joskus siihen, että päihteiden käyttö sallitaan myös nuorelle tai silmät suljetaan.

Päihdekokeilut eivät ole nuoruusiässä tavattomia, mutta tiedetään, että päihdekokeiluihin liittyy uteliaisuuden lisäksi lähes aina jonkinlainen sosiaalinen tilanne tai paine. Eräässä ilmiöpöydässä keskusteltiin siitä, että kun vanhemmuudessa on haastetta ja lapsilla ja nuorilla aikuisen ja huomion kaipuuta, päihdekokeiluun voidaan lähteä herkemmin. Kavereiden silmissä saatu hyväksyntä on sitä tärkeämpää mitä vähemmän aikaa ja hyväksyntää saadaan muilta tärkeiltä ihmisiltä. Kokeilut lisäävät päihdemyönteisyyttä. Yhdessä ilmiöpöydässä tuli esiin havainto siitä, että nuorten parissa erot päihteitä käyttävien ja ei-käyttävien nuorten välillä ovat aiempaa selvemmat ja kaveripiirit erottuvat toisistaan. Porukoissa, joissa oli päihteidenkäyttöä, nähtiin ratkottavan asioita ilkivallan teoilla ja väkivaltaa käyttäen. Aikuisten tiedettiin tarjoavan tai hakevan nuorille päihteitä.

Miten päihteidenkäyttö sitten näkyy lasten, nuorten ja perheiden arjessa ja millaisilla toimenpiteillä ilmiöön päästäisi vaikuttamaan? Nuorten kohdalla päihteidenkäytöstä käytävä keskustelu liittyi erityisesti niihin nuoriin, joiden elämänhallinnasta ja tulevaisuuden näköaloista oltiin huolissaan. Työpajaikäisten kohdalla päihteidenkäyttö näyttäytyi jopa yleisimpänä elämänhallintaa haittaavana tekijänä. Ylisukupolvisuudesta puhuttiin paitsi nuorten ja heidän vanhempien välisestä suhteesta puhuttaessa, mutta myös silloin, kun

päihteitä käyttävä nuori on jo itse vanhempi. Elämänhallinnan ongelmien nähtiin liittyvän kouluttautumiseen ja työllistymiseen ja sitä kautta taloudelliseen tilanteeseen, mutta myös siihen, miten kykenee tekemään arjessa ratkaisuja ja kuinka paljon se vaikuttaa jaksamiseen. Eräässä ilmiöpöydässä tuli esille myös nuorten näkökulma siitä, että kannabis on alkoholia halvempaa. Polarisoitumisesta puhuttiin lähes jokaisessa ilmiöpöydässä, mutta aina siihen ei liittynyt kuitenkaan päihteet.

5.3 Koronapandemia on vaikuttanut lapsiperheiden köyhyyteen ja toisaalta avannut keskustelua perheiden talouden vaikutuksista hyvinvointiin

Koronapandemia on tuonut perheiden taloudellista ahdinkoa lähemmäs ja näkyvämmäksi. Pandemiaa seuranneet rajoitukset, lomautukset, irtisanomiset ja esimerkiksi koululaisten etäopetuksen aikainen ruokakulujen kasvu ovat olleet asioita, joista yhteisen kriisin äärellä on ehkä rohkeammin uskallettu puhua ja joita on ollut helpompi myötäelää. Ilmiöpöytäkeskusteluissa koronan todettiin lisänneen polarisaatiota ja osittain syventäneen sitä perheissä, joissa on ollut heikko selviytymiskyky tai vaikkapa päihteidenkäyttöä tai väkivaltaa. Toisaalta keskustelua käytiin myös siitä, että joissain pitkäaikaisesti köyhissä perheissä monikaan asia ei ole muuttunut, mikäli etäkoulua käyneille on tarjottu riittävä ruoka koulun kautta ja se on ollut mahdollista hakea. Tässä on ollut kuntakohtaisia eroja. Ruoka-avun määrä on koronan aikana noussut. Monessa perheessä on ilmiöpöydissä käydyn keskustelun mukaan ollut ehkä jopa vähemmän paineita. Harrastukset ovat olleet tauolla, kukaan ei ole juuri matkustellut, isompia syntymäpäiväjuhlia ei ole pidetty ja kaveriporukan perheissä on saattanut tulla taloudellisen tilanteen huononemista, mikä on tasoittanut eroja.

Toisaalta korona-aika on haastanut sellaisten perheiden toimeentuloa ja toimintakykyä, joilla ei ole kokemuksia talouden tiukkuudesta ja toimintaedellytysten vähäisyydestä. Kahdessa kunnassa pohdittiin sitä, mitä tapahtuu, kun ansiosidonnaiset loppuvat. Miten perheissä käsitellään yllättävää talouden romahtamista? Miltä tuntuu, kun on tottunut voimaan hyvin ja tulemaan toimeen. Tällöin elämä muuttuukin paljon: kulutustottumukset ja vapaa-aika muuttuu, mikä voi saada aikaan eristäytymistä ja kullisin ylläpitämistä. Miten uusi tilanne kestetään, syntyykö häpeää, pitääkö itsetunto rakentaa uusiksi? Korona on haastanut ihmisten maailmankuvaa ja pysäyttänyt tarkastelemaan omaa elämää ja arvoja. Se tekee hyvää, muttei välttämättä kivutta. Jos identiteetti on perustunut rahaan ja tekemiseen, ammatilliseen asemaan, kiireeseen tai suorittamiseen, totut onnellisuuden edellytykset ovat voineet joutua murrokseen.

Korona-aika on lisännyt nuorisopalvelujen ja harrastusten kysyntää monissa kunnissa. Kyse on kuntien ilmiöpöydissä käytyjen keskustelujen mukaan aikuisen nälästä ja yhteyden kaipuusta, mutta varmasti myös siitä, että voidaan kiinnittyä johonkin pysyvään - varsinkin etäopetusaikoina. Avun tarvetta on näkynyt myös varhaiskasvatuksessa. Monissa vanhemmissa on näkynyt toivottomuutta, oman ajan tarvetta ja jaksamattomuutta. Kuormittuneessa tilanteessa on ollut vaikeampaa rajata ja kasvattaa. Päiväkodeista on haettu neuvoja ja tukea.

Rahanpuutteesta, lomautuksista, työttömyydestä, pelosta ja toimeentulon tiukkuudesta puhumisesta on tullut sallitumpaa ja ilmiöpöydissä keskusteltiin siitä, että ilmiö koetaan yhteisemmäksi. Kunnissa on herännyt yhteisöllisyyttä reaktiona kriisiin. Muutamassa ilmiöpöydässä käytiin keskustelua siitäkin, miten koronapandemia-ajan voisi käyttää hyödyksi ja todella avata keskusteluilmaapiiriä yhteisöissä. Miten voitaisi ryhtyä yhdessä ratkaisemaan perheiden hyvinvoinnin kysymyksiä - aloittaa puhumalla asioista ja avaamalla ilmiöitä. Voisiko häpeän syntymättä jäämiseen tai hälventämiseen vaikuttaa vaikka viestinnän avulla.

5.4 Lapsiperheessä tarvitaan selviytymiskykyä ja apua

Taloudellinen tiukkuus kuormittaa perhettä. Ilmiöpöydissä puhuttiin sinnittelemisestä, pärjäämisestä, jaksamisesta, tukien ja avustusten hakemisesta, yksin olemisesta ja jatkuvasta valintojen äärellä olemisesta. Jos hankkii jotain välttämätöntä, se on pois jostain välttämättömästä tai vähintään tarpeellisesta.

Lapsiperheköyhyys tuo mukanaan päivittäistäkin tasapainottelua ja usein jonkin pettymyksen tuottamista. Miten perheet sinnittelevät, miten tiukassa taloustilanteessa selvitään? Pitkittynyt köyhyys kuormittaa luonnollisesti enemmän, tilanteesta ei päästä palautumaan välttämättä koko lapsuuden ja nuoruuden aikana. Hyvä mielenterveys ja muut resilienssiä lisäävät tekijät auttavat perhettä. Keväällä 2020 tehdyn Kokemuksia lapsiperheiden toimeentulosta ja kulutuksesta -kyselyn vastaukset avasivat hyvin niitä tekijöitä, joita talouden tiukkuutta kokeneet vastaajat pitivät tärkeinä pärjäämisen kannalta. Resilienssi on kykyä selvitä paineista tilanteista ja säilyttää toimintakykynsä muuttuvissa oloissa. Mutta jos rahaa ei ole, sitä ei ole.

Kuten ilmiöpöydissäkin keskusteltiin, talouden järjestäminen ja huolet syövät aikaa ja toimintakykyä. Tiukassa tilanteessa talousasioiden ja talouden hoitaminen kysyy voimia ja taloushallinnan taitoja. Vanhemmat kertoivat kyselyssä budjetoinnin tärkeydestä ja ennakointitaidoista. Vaatehankinnat on suunniteltava niin, että niitä voi ostaa alennusmyynnistä ja kirpputoreilta vuoden aikana tai hankkia annetaan-palstoilta tai hyväntekeväisyysjärjestöiltä. Kauppareissu kannattaa ajoittaa klo 20:00 jälkeiseen aikaan, jolloin kaupasta saa ruokia alennetulla hinnalla. Muutenkin tarjoukset ja päivämäärälaputetut tuotteet on hyödynnettävä ja ruokajonoissa jaettava ruoka kannattelee montaa perhettä. Suunnitelmallisella ruoanlaitolla, leipomisella ja eväretkillä voi säästää rahaa. Sukulaisten ja muiden verkostojen merkitys nousi kyselystä myös. Verkostojen avulla lapset voivat päästä kokemaan asioita, joihin koko perheellä ei ollut varaa. Polkupyörän tai puhelimen saattaa voida pyytää yhteislahjaksi, jos suku ei ole köyhä. Isovanhemmat voivat avustaa matkakuluissa mummolaan ja usein myös laskuissa ja hankinnoissa. Organisoituvuudella, luovuudella ja yhdessä tekemisellä on mahdollisuus selättää köyhyyttä ja rakentaa iloa.

Kyselyn vastaukset avasivat niitä konkreettisia asioita, joissa tiukasta taloudesta johtuvat paineet näkyvät. Vanhemmat kertoivat, että lasten kasvaessa myös vanhempien paineet kasvavat. Jotkut kertoivat pelkäävänsä murrosiän alkua ja monet toivat vastauksissaan esille sen, miten haluaisivat oman nuorensa voivan mennä kuten ikätoverit. Kiusatuksi tulemista pelättiin jo etukäteen, minkä vuoksi osa piti tärkeänä hankkia merkkipaatteita, kun lapsi kasvaa nuoreksi. Pienemmille lapsille sukulaisilta saadut vaatteet ja eväretket olivat riittäneet. Usein vanhemmat kertoivat syövänsä itse huonommin, hankkivansa itselleen vähemmän ja jäävänsä herkästi pois omien ystävien ja työpaikan riennoista huonon rahatilanteen takia. Vastauksissa kuvasi se, kuinka hyvin toimeentulevien ei koettu ymmärtävän, miltä tuntuu olla se köyhä, jolla on vaikeaa laittaa edes 10€ johonkin yhteiseen tekemiseen. Vaikka tulisikin hyväksytyksi ystäviensä joukossa, on vaikeaa olla se, jonka takia ystävällisyydestä tingittäisiin kustannuksista. Jotkut kertoivat kuitenkin myös samassa tilanteessa olevista ystävistä ja joidenkin vastauksista pystyi lukemaan ilon ja ylpeyden siitä, että selviää vaikeassa tilanteesta.

Iso osa kyselyn vastaajista kertoi, että raha ei riitä. Rahan riittämättömyyteen liittyvä huoli heijastui kuntien ilmiöpöydissä erityisesti suhteessa korona-aikaan ja sen aikaiseen kotona olemisen aikaan keväällä 2020. Ilmiöpöydissä puhuttiin nälkäisistä lapsista ja kyselyyn vastanneet vanhemmatkin kertoivat, että on päiviä, jolloin ei ole ruokaa. Ja jos on joku lämmin ruoka, ei ole aamupalaa eikä iltapalaa. Tässä korostuu varhaiskasvatuksen ja koulun merkitys jo pelkästään ravitsemuksen ja nälän poistamisen näkökulmasta, mistä useassa pöydässä puhuttiinkin. Niin kyselystä kuin ilmiöpöydistä tuli ilmi, ettei kaikilla lapsilla ole myöskään sopivia, ehjiä ja kaudenmukaisia vaatteita eikä harrastuksia. Vanhemmat kertoivat, etteivät välttämättä voi ottaa vastaan keikkatyötä, koska ei ole rahaa ostaa polttoainetta päästäkseen autolla työpaikalle. Monissa kunnissa ei ole julkista liikennettä. Rahan riittämättömyys näkyi kyselyn vastauksissa erilaisissa perheissä. Joissain oli työttömyyttä tai lomautettuna olemista, mutta yhtä lailla taloudellista kurjuutta oli esimerkiksi perheissä, joissa oltiin yhden vanhemman tulojen varassa. Varsinkin, jos vanhempi oli matalapalkkaisella alalla ja lapsia oli useampia.

"Jos jää laskujen ja vuokran jälkeen pienestä palkasta 120€ 4 viikoksi elämiseen ja 3 lapsen ruokkimiseen niin ei edes ole mitään perusarkea vaan viikkojen helvetti jokaista senttiä laskien joka päivä." (vanhempi)

Sekä ilmiöpöydissä että kyselyyn vastanneiden keskuudessa suurimmaksi sietokyvyn ja resilienssin koettelijaksi ja murtajaksi nähtiin jatkuva stressi, kuormitus ja pelko. Jotkut vanhemmat kertoivat kyselyvastauksissaan laskevan rahoja myöhään yöhön ja itkevänsä kun lapset eivät näe. Pelkoa oli ruoan loppumisesta, kodinkoneen rikkoutumisesta, sairastumisesta, pakollisesta terveyteen liittyvästä menosta, lapsen kiusatuksi tulemisesta, laskujen maksamattomuudesta ja remontista, joka ei koskaan valmistu. Stressin koettiin aiheuttavan sairastelua, mielialan laskua, uupumista ja arjen huolten ja järjestelemisen koettiin vievän paljon aikaa. Ilmiöpöydissä puhuttiin siitä, kuinka koulussa näky lasten ja nuorten ahdistuksen ja masennusoireiden kasvu sekä diagnoosien ja lastensuojeluilmoitusten määrän lisääntyminen. Muutamassa ilmiöpöydässä opiskeluhuolto- ja nuorisopalvelujen työntekijöiltä kuultiin, että nuoret tuovat esille perheisiin liittyviä huoliaan. Lapsilla ei ole välttämättä itsellään vielä oirehtimista, mutta kannetaan huolta perheessä olevista mielenterveysongelmista, työttömyydestä, väsymyksestä, rahapulasta, päihteistä ja eroista. Joku sanoi: *”selvittämättömät perheen huolet kasvavat usein sisään nuoren persoonaan”*.

Kuinka pitkään perhe kestää rahanpuutetta, ennen kuin se alkaa näkyä lasten hyvinvoinnissa? Kyselyyn vastanneet olivat huolissaan lasten ravitsemuksesta, mielialasta, kiusatuksi tulemisesta ja ryhmään kuulumisesta. Useammassakin ilmiöpöydissä puhuttiin lojaaleista lapsista, jotka eivät halua kuormittaa vanhempiaan ja säästävät heidät murheiltaan ja pyynnöiltään. Entä meidän aikuisemme? Miten voimme päästä vaikuttamaan siihen, että perheillä olisi vähemmän huolia.

6 Mitä opimme lapsiperheköyhyyden ilmentymistä

6.1 Ilmiön avaaminen mahdollistaa keskustelun lapsiperheköyhyydestä

Kunnilla ei ole juurikaan keinoja ratkaista lapsiperheiden käytössä olevan rahan määrän lisäämiseen liittyviä kysymyksiä jo käytössä olevien keinojen lisäksi. Varhaiskasvatuksen maksuvapautukset ja maksuton peruskoulu sekä nuorisopalvelujen, seurakuntien ja järjestöjen maksuton tai edullinen toiminta ja erilaiset avustumuodot tukevat isoa määrää perheitä. Erilaisten tukien riittävyys ja myöntämisperusteet eivät joidenkin ilmiöpöytäkeskustelujen perusteella kuitenkaan tunnu kaikista kohtuullisilta. Esimerkiksi yhden vanhemman monilapsiset perheet ovat erityisen tiukilla vanhemman työssäkäynnistä huolimatta.

Vanhemmilta odotetaan panostusta lasten elämään. Kuormittavassa tilanteessa kaikkien odotuksiin vastaaaminen ei aina onnistu. Kolmessa ilmiöpöydässä puhuttiinkin siitä, miten vanhempia ja kotiooloja herkästi syyllistetään jo lasten omaan normaaliin kasvuun liittyvien virheiden ja ylilyöntien takia. Tämä saa tekeytymään näkymättömäksi sen sijaan, että lähtisi kertomaan omasta tilanteestaan muille. Monesti konkreettista apua pyytävä saa enemmän lukuisia neuvoja kuin yksinkertaista apua, ehkä hyvästä tarkoituksestakin, mutta kokee tukalaksi vastaila neuvoihin ja selitellä tilannettaan.

Kuntien ilmiöpöydistä tuli vahvasti esille erityisesti halu lisätä lasten, nuorten ja perheiden suojatekijöitä, jotta talouden tiukkuudesta huolimatta jaksettaisi nähdä tulevaisuus valoisana, kouluttautua ja päästä töihin. Tätä kautta haluttiin vaikuttaa myös seuraavan sukupolven taloudelliseen tilanteeseen. Keskusteluissa puhuttiin paljon vanhempien jaksamisen tuesta, jonka ajateltiin siirtyvän lasten arjen voimavaraksi. Riskitekijöihin tarttumisesta puhuttiin kyllä, mutta vähemmän: uupumiseen, päihteidenkäyttöön, mielenterveyden ongelmiin, pelaamiseen, velkaantumiskehitykseen ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvistä asioista. Nämä tulivat esille enemmänkin koronatilanteen aiheuttamina huolina: ongelmien lisääntymisenä ja syvenemisenä. Kuitenkin samat asiat ovat olleet monien perheiden elämässä jo ennen koronaa. Ehkä korona antaakin mahdollisuuden paremmin kuvitella, millaista elämä voi olla, kun taloushuolet ovat kovat.

Koronapandemia on auttanut avaamaan lapsiperheköyhyyttä ja sen ilmentymiä. Ilmiöpöytäkeskusteluissa lähdettiin liikkeelle jostakin valitusta aiheesta ja syvennyttiinkin tarkemmin kuvittelemaan erityisesti arkea lamaannuttavaa yksinäisyyttä, häpeää ja jatkuvaa stressiä. Kun kuvittelemme, millaisia tunteita nämä kokemukset aiheuttavat, meidän tulee myös miettiä, miten näitä tunteita hallitaan tai miten niitä käsitellään. Tässä tullaan myös kysymykseen siitä, että millaisia tunnetaitoja ja sietokykyä, ja millä keinoin, voimme perheille lisätä. Ja kuinka pitkälle ne riittävät, jos ei ole rahaa ruokaan.

6.2 Kohtaaminen vastaa nähdyksi ja kuulluksi tulemisen tarpeeseen

Ihmisellä on nähdyksi ja kuulluksi tulemisen, kohdatuksi tulemisen tarve. Kohtaamisesta, ja siitä mitä se oikeasti on, puhuttiin kiertueella paljon. Jokaisessa pöydässä lapsiperheköyhyys liitettiin lapsiperheiden hyvinvointiin ja ratkaisuksi lapsiperheköyhyyden nujertamiseksi nähtiin jollain tasolla kohtaaminen. Ilmiöpöydissä pyrittiin avaamaan kohtaamista: millaisia tekoja se on, miten kohdataan oikein. Keskusteluissa näkyi se, että kohtaamista määritellään tai lähestytään eri tavoilla. Siihen liitettiin toisen arvostaminen ja hyväksyminen sekä läsnäolo. Hyvin usein kuultiin samapari aito kohtaaminen. Tiedämmekö kohtaavamme aidosti silloin, kun jossain tuntuu?

Olennaisena kohtaamisessa pidettiin vuorovaikutussuhdetta. Joissain ilmiöpöydissä puhuttiin ei-tietämisen tilaan menemisestä tai näkökulman kääntämisestä vahvuuksiin. Subjektin ja subjektin välisen vuorovaikutuksen ajateltiin eräässä pöydässä ehkä kuvaavastikin käynnistyvän siitä, kun laskeudutaan ja pysähdytään ihmisen eteen tai rinnalle. Keskusteluissa punnittiin sitä, kuinka paljon kohtaamassa on ammattilainen ja kuinka paljon ihminen. Eräässä ilmiöpöydässä joku kuvasi kohtaamista niin, että se voi olla aika reipastakin

touhua, kaksi subjektia yhdessä ja ammattilainen antaa asiantuntemuksensa käyttöön. Oleellista paljon puhutun luottamussuhteen syntymisessä ja tarpeisiin vastatessa onkin selvittää, mihin toinen haluaa luottaa. Mitä se kohtaaminen on juuri hänelle. Jollekin kuulluksi ja nähdyksi tuleminen voi tarkoittaa sitä, että on tullut nähdyksi ja ymmärretyksi, tilanne on selvinnyt toiselle. Mutta toiselle kohtaaminen voi olla asian kohtaamista. Asian kohtaaminen vaatiikin jo erilaisia toimenpiteitä, jos kysymys on, olenko tullut vakavasti otetuksi. Eräässä ilmiöpöydässä tuli esille myös se tärkeä seikka, että kohtaajana on niin ikään ihminen - itsensä pitää osata pitää huolta, että pystyy kohtaamaan hyvin joka päivä.

Ilmiöpöydässä heräsi hyvä kysymys siitä, kuullaanko tarpeeksi ja omilla ehdoilla. Onko tarkoituksena päästä kiinni kaavaan ja ratkaista asia nopeasti? Ehkä tähän ratkaisuksi sopisikin eräässä ilmiöpöydässä lanseerattu vieraanvarainen kohtaaminen. Se on toisen huomioimista vähän enemmän, lämpimämmin ja toiselle tarjoten. Silti vieraanvaraisesta kohtaamisesta jää kohdatulle vähintään tasa-arvoinen olo (vrt. juhlat).

Miten kohtaaminen sitten voisi ratkaista lapsiperheköyhyyttä? Oikeanlainen kohtaaminen voi antaa tilaa omista huolista kertomiselle ja lievittää stressiä. Kohtaamisen aikana voidaan päästä jonkinlaisiin ratkaisuihin arjen helpottamiseksi. Ilmiöpöydässä hyvän kohtaamisen ajateltiin edellä mainittujen lisäksi lisäävän luottamusta ja hälventävän häpeän tunnetta ja yksin jäämisen kokemusta.

6.3 Positiivinen vahvistaminen ja kasvuympäristön palvelut lisäävät toimintakykyä

Yksi muutamassa ilmiöpöydässä esille tullut kehittämisen paikka oli neuropsykiatrisesti (nepsy) oireilevien lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävä työ. Nepsy-vaikeuksiin liittyy usein käytöksen, oppimisen, unen ja motoriikan haasteita, mielialavaihteluja, ahdistus/pakko-oireisuutta sekä aistiherkkyyttä. Nepsy-pulmien todettiin usein näkyvän useammalla kuin yhdellä perheenjäsenellä. Avuntarvetta todettiin olevan erityisesti vanhemmilla, joilla itsellään on vastaavia haasteita lapsen haasteiden lisäksi. Pulmien nähtiin vaikeuttavan paitsi lapsen ja nuoren opiskelua ja arjenhallintaa myös vaikuttavan usein itsetuntoon laskevasti. Sitä kautta vaikutukset ulottuivat yleisesti arjen- ja elämänhallintaan, minäpystyvyyteen ja mielialaan. Parissa ilmiöpöydässä pohdittiin sitä, millaista asiantuntemusta työntekijöillä on nuoruuteen. Miten itsetuntoa autetaan rakentumaan ja miten nuorille puhutaan? Kieli on valtavan tärkeä asia. Se on tapamme välittää todellisuutta, joten jo yhteisen kielen muodostamiselle pitää antaa arvoa. Ilmiöpöydässä puhuttiin siitä, että koulussa tunnistetaan paljon huono-osaisuuteen liittyviä ongelmia. Ylisukupolviset ongelmat, vuorovaikutuspulmat ja puhumattomuuden kulttuuri heijastelevat nuoriin. Nuorten työpajatoimintaan liittyen parissakin ilmiöpöydässä korostettiin osaamisen tunnistamista, itsetunnon vahvistamista ja tulevaisuudensuunnittelua keinoina katkaista joskus sukupolvistakin ketjua ja tuuppia nuorta kohti työelämää. Esimerkiksi käsite aktiivinen kuuntelu yhdisti kohtaamisen positiiviseen vahvistamiseen.

Positiivisen vahvistamisen yhteydessä on hyvä puhua myös varhaiskasvatuksen, koulun ja esimerkiksi nuorisopalvelujen roolista. Ilmiöpöydässä keskusteltiin siitä, että kunnan palveluissa pyritään tasa-arvoon, tasa-arvoiseen kohteluun ja eriarvoisuuden häivyttämiseen. Näissä palveluissa ollaan varovaisia sen suhteen, että vedettäisi johtopäätöksiä perheiden taloudellisen tilanteen yhteyksistä lasten pulmiin. Toisaalta tiedetään, että työttömyys on lisääntynyt, havaitaan merkkipaatteiden merkitys nuoruusikäisten keskuudessa, kuullaan nuorten puhetta koronan taloudellisista vaikutuksista tai huolta siitä onko mahdollisuutta lähteä toiselle paikkakunnalle opiskelemaan. Eräässä ilmiöpöydässä keskusteltiin siitä, että rahaa vältetään ottamasta puheeksi. Sen puute voi tulla ilmi kahdenkeskisissä keskusteluissa, mutta taloudellisen taustan ei pitäisi vaikuttaa kohtelemiseen. Miksi sitten näin? Onko tämän ajatuksen taustalla nimenomaan halu välttää se, että taloudellinen tilanne vaikuttaisi nimenomaan negatiivisesti kohtelemiseen? Talouden haasteista kärsivä voisi nimittäin hyötyä positiivisesta erityiskohtelusta. Tasa-arvo-ajattelun taustalla onkin oikeastaan se, ettei anneta kaikille saman verran vaan jokaiselle sen verran, että tullaan tasoihin.

Muutamassa ilmiöpöydässä ratkaisuja lähestyttiin hyvin vahvuuskeskeisestä ajattelutavasta käsin. Puhuttiin hyvän huomaamisesta ja vahvuuksien päälle rakentamisesta. Voimaantumisen nähtiin palvelevan hyvää mieltä ja hyvän mielen auttamaan jaksamaan talouden vaikeutta ja pysymään toimintakykyisenä. Vahvuuksien tunnistamisen, palvelujen kohdentamisen, häpeän kampittamisen ja aidon kuulemisen ajateltiin kääntävän kelkan ongelmista kohti ratkaisuja. Silti osalla perheistä on iso ongelma siinä, että hyvällä tahdolla-kaan ei ole tarpeeksi rahaa. Tähän liittyen eräessä ilmiöpöydässä todettiin suoraan se, että järjestelmä ei ole lähtökohtaisesti ollut kiinnostunut taloudellisesti tippuvista, ennen kuin he tulevat toimeentulotuki-asiakkaaksi.

Koulussa ollaan omassa ikäryhmässä, ja näin ollen ollaan joka päivä kosketuksissa vertaisryhmästä nouseviin paineisiin: miltä pitää näyttää, mitä pitää olla päällä ja millaiset varusteet pitää olla, jotta ei erotu. Koska huono-osaisuuteen liittyy häpeää, nämä ajatukset pidetään itsellä, jos rahaa ei ole. Koulupoissaolojen taustalta voi löytyä erilaisia haasteita. Monelle lapselle kouluruokailu on äärettömän tärkeä asia. Joskus kouluruoka on jopa miltei päivän ainoa ateria. Eräessä ilmiöpöydässä tuli esille se, että kun nuoruusiässä lisääntyy trendi jättää kouluruoka syömättä, jotkut lapset ja nuoret joutuvat valitsemaan sosiaalisen ryhmän ja ravinnon välillä.

Kunnan peruspalvelujen aikuisten rooli lasten ja nuorten kasvun tukijoina on merkittävä. Aikuiselta vaaditaan kykyä olla erilaisten lasten, nuorten ja perheiden kanssa vuorovaikutuksessa ja eräessä ilmiöpöydässä puhuttiin myös siitä, millaisia valmiuksia ja taitoja aikuisilla kuten opettajilla on olla ryhmässä, jossa nuorilla on keskenään vaikeaa. Positiivisella palautteella ja vahvistamisella voidaan kääntää ryhmää. ”Sitä saa mitä tilaa” -periaatteella. Koska elämä on systeemistä ja rakentuu vuorovaikutuksessa, olisikin ehkä hyvin konkreettisesti määriteltävä ne kriittiset asiat, joita positiivisesti vahvistamalla lähdetäisiin muuttamaan. Ja se, miten työntekijöitä siinä tuetaan.

6.4 Harrastukset tarjoavat iloa, yhteyttä ja onnistumisen kokemuksia

Harrastuksista puhuttiin jollain tasolla kaikissa ilmiöpöydissä ja muutamassa jopa yhtenä pääpuheenaiheista. Monissa ilmiöpöydissä pohdittiin lasten eriarvoistumista suhteessa harrastusmahdollisuuksiin. Pienituloisten perheiden lapsilla on automaattisesti vähemmän mahdollisuuksia harrastaa: esteitä muodostuu esimerkiksi kuljettamisesta, välineiden kustannuksista ja lisenssien ja harrastusmaksujen suuruudesta. Maksuttomia tai edullisia harrastuksia löytyy kyllä ja harrastustakuun eteneminen vain parantaa tilannetta. Pienissä kunnissa ilmiöpöydissä puhuttiin siitä, ettei kaikkiin harrastuksiin synny ryhmiä ikäluokkien koon takia, kuljettaminen on edelleen hankalaa ja ylipäättään lapsilla ei ole tasavertaisia mahdollisuuksia silloinkaan harrastaa kuten hyvin toimeentulevissa perheissä.

Maaseutukunnassa asuvan hyvin toimeentulevan perheen lapsi voi harrastaa jääkiekkoa tai tanssia Lahdessa: vanhemmilla on varaa maksaa harrastus ja kuljettaa häntä useita kertoja viikossa harrastukseen. Hyvin toimeentulevan perheen vanhemmat ovat usein päivätyössä. Matalapalkka-alalla olevat vanhemmat ovat useammin vuorotyössä ja jos perheessä on rahan tiukkuutta, ei autoa välttämättä ole. Harrastusmaksut ovat lisäksi liian suuret. Kahdessa ilmiöpöydässä puhuttiin siitä, että tukea harrastamiseen kannattaa selvittää sosiaalitoimesta, kunnasta ja esimerkiksi suoraan seuroilta - joihinkin myönnetään myös vapaa- paikkoja. Yhdistysten merkitys lasten ja nuorten harrastustoiminnan tarjoajina onkin merkittävä. Harrastuksiin liittyen tarvittaisi kuitenkin koottua ohjeistusta ja apua. Varsinkin silloin, kun perheessä on monta lasta, harrastusasiat saattavat uuvuttaa.

Miten harrastamisen sitten ajateltiin parantavan lasten hyvinvointia ja taklaavan lapsiperheköyhyyttä? Ilmiöpöydissä keskusteltiin erityisesti mielekkään tekemisen vaikutuksesta ihmisen hyvinvointiin. Harrastuksissa on mahdollisuus löytää ja toteuttaa omia vahvuuksiaan ja saada onnistumisen kokemuksia ja positiivista vahvistamista. Sillä on iso merkitys kaikille, mutta eniten niille lapsille ja nuorille, joiden elämässä on

kuormitusta ja huolia, ehkä koulunkäynnin haasteitakin. Jos kotona on huolta ihan ruoan riittävydestä, vanhemmilla ei ole aina resursseja auttaa ja tarjota paikkoja, joissa saada positiivista vahvistamista. Eräässäkin kunnassa puhuttiin siitä, että vanhemmat haluavat lapselle kaikkea hyvää, mutta toimintakyky voi olla sen verran koetuksella, että ei saada asioita hoidettua. Esimerkiksi otettiin se, että lasten harrastusmaksut voivat olla maksamatta koko kauden ja silti lapset käyvät harrastuksessa. Vanhemmat ehkä toivovat, että ongelma vain poistuisi. Osasta perheistä tiedettiin, että rahaa käytettiin silti päihteisiin tai pelaamiseen. Näissä tapauksissa kunnassa puolestaan tuettiin lasten harrastamista erikoisella tavalla niin, ettei viety lasten perintään.

Harrastusten ajateltiin myös tarjoavan ihan silkkaa iloa ja kivaa tekemistä sekä yhteyttä toisiin ihmisiin. Tällaisen tärkeyttä ei voi väheksyä mielen hyvinvoinnin näkökulmasta. Useille lapsille tätä voi tarjota koulukin, mutta jos koulunkäynti on haastavaa tai siellä on kiusaamista tai ryhmään kuulumattomuutta, harrastukset voivat tarjota erilaisen ympäristön. Ilmiöpöydissä toki keskusteltiin myös siitä, että kiusaaminen voi siirtyä myös harrastuksiin, jos ryhmä on sama. Kaikkienensa ilmiöpöytätiensä keskusteluissa pohditutti se, että pyritäänkö harrastuksilla ratkaisemaan asioita, joiden suhteen pitäisi tehdä jotain muuta. Ja vastaus on varmasti kyllä. Mutta harrastukset ovat oivallinen areena tuottaa lasten elämään niitä asioita, joilla on kytköksiä lapsiperheköyhyyden aiheuttamiin haavoihin ja toisaalta siihen, mikä ehkäisee lapsen tulevaa talouden tiukkuutta. Samalla pitää tehdä monia muita tekoja, jotka vaikuttavat. Yhdessä ne tuottavat vaikuttavuutta.

6.5 Monialaisella yhteistyöllä voidaan auttaa kokonaisvaltaisesti koko perhettä

Lapsiperheköyhyys näyttäytyi ilmiöpöydissä käydyissä keskusteluissa monisyisenä ja sen takia siihen tarjottiinkin monialaisella yhteistyöllä saavutettavia kokonaisvaltaisesti perheen tilanteen huomioivia ratkaisuja. Mutta ratkaisuihin pääsemiseksi oleellisenä pidettiin sitä, että asioista oikeasti puhutaan niiden oikeilla nimillä. Tietystä miehestä ehkä vallalla olevan kokeilukulttuurin nähtiin ketteröittävän tekemistä ja kannustavan työntekijöitä luoviin ratkaisuihin. Mutta kokeilukulttuurissa nähtiin myös vaaranpaikkoja. Eräässä ilmiöpöydässä mietittiinkin, voiko nopea eteneminen kokeiluun ja ratkaisuun saada ohittamaan asioihin paneutumisen. Ja toisaalta myös se mietitytti, että jos lähdetään hyvän kautta liikkeelle, mikä sinänsä on hyvä asia, puhutaanko ongelmista todella. Muuttuuko mikään, tai tarpeeksi?

Harrastamisesta puhuttiin paljon, ja siihen liittyen eri kunnissa olikin jo toimenpiteitä. Toinen kiinnostava yhteistyön paikka tuli varsinaisesti nimettynä esille vain yhdessä kunnassa, mutta se on mainittava: työllisyyden edistäminen monialaisesti. Tästä kyllä puhuttiin muissakin kunnissa esimerkiksi nuorten työpajatoiminnasta ja opintojen loppuun saattamisen merkityksestä puhuttaessa. Työpajatoiminnan avulla voidaan poistaa työllistymisen esteitä paitsi valmennuksellisella otteella myös kytkemällä ihmisiä eri palveluihin, kuten talous- ja velkaneuvontaan ja työttömien terveydenhuoltoon. Yhteistyö ja ajatusten vaihto kuntien ja työllisyyttä edistävien tahojen sekä aikuissosiaalityön välillä voisi tarjota uusia näköaloja ja muutosta myös lapsiperheköyhyyden näkökulmasta.

Palvelujen kohdentamisesta, konkreettisista teoista ja lapsiperheköyhyyden poistamisen tiekartasta - erityisesti korona-aikaan liittyen - puhuttiin parissakin ilmiöpöydässä enemmän. Ja jonkunlaista tiekarttaa tarvitaan, jotta samanaikaisia toimia saadaan kytkeytymään toisiinsa. Eräässä ilmiöpöydässä pureuduttiin siihen, että keskusteluun pohjautuva tuki, jota valtaosin on tarjolla, ei tavoita kaikkien tarvetta. Osa tarvitsee muunlaista apua, ehkä konkreettista ja tekemiseen perustuvaa. Toisaalta pulmana on ongelmien kasaantuminen jo ennen palveluihin pääsyä. Tiedossa on kuitenkin, että sujuva yhdessä tekeminen lyhentää myös palveluihin pääsemiseen kuluvaa aikaa. Tähän liittyen muutamissa ilmiöpöydissä puhuttiin myös siitä, että on tärkeää olla kuormittamatta nuorta tai ketä tahansa sillä, että hän joutuu selittämään samat asiat uudelleen ja uudelleen eri työntekijöille.

Monialaisen yhteistyön tarvetta nähtiin ilmiöpöydissä harrastamisen lisäksi päihteiden käyttöön sekä nepsy-oireisten ja monilapsisten perheiden tilanteen parantamiseen liittyen. Arjen sujuvuuden helpottamisesta ja jaksamisen tukemisesta puhuttiin kuitenkin eniten. Oikea-aikaisten varhaisen tuen palvelujen nähtiin helpottavan lapsiperheen arkea ja selviytymistä. Erityisesti varhaiskasvatuksen ja koulun roolia ja merkitystä korostettiin ilmiöpöytien keskusteluissa. Universaaleina palveluina ne tavoittavat valtaosan ikäluokasta ja yleensä perheineen jopa päivittäin. Korona-ajan haasteina nähtiin kuitenkin vuorovaikutuksen väheneminen varhaiskasvatuksessa olevien lasten perheiden kanssa - erityisesti keväällä 2020, kun iso määrä lapsia jäi kotiin. Joissain kunnissa vuorovaikutus kodin ja koulun välillä puolestaan kasvoi etäopetusaikana. Tässä oli kuitenkin isoja opettaja- ja koulukohtaisia eroja. Korona-ajan pitkittyessä huoli koulusta putoavista lapsista ja nuorista on kasvanut. Näiden lasten ja nuorten tavoittaminen ja kouluun kiinnittäminen vaatii monialaista yhteistyötä ja hyvää vuorovaikutusta kotien kanssa.

Nyt kun koronapandemia on selkeästi lisännyt perheiden ahdinkoa, monialaisen ryhmittymisen tarve on entistä suurempi. Elämää on ymmärrettävä systeemisesti: kaikki vaikuttaa kaikkeen. Jos työntekijät kokevat saavansa työhönsä apua ja monialaista kumppanuutta, heillä riittää paremmin jaksamista vastata perheiden tarpeisiin. Kun vanhemmat saavat apua ja kumppanuutta, he jaksavat vaikeassakin tilanteessa tukea lapsiaan ja järjestellä arkea. Näin nuoret jaksavat paremmin opiskella ja olla ryhmässään rakentavasti: olla kiusaamatta ja edetä kohti toivottua taloudellisesti turvallista tulevaisuutta.

Ilmiöpöytien keskusteluissa kuultiin paljon tyytyväisyyttä yhteiseen tekemiseen kuntien, sosiaali- ja terveydenhuollon ja järjestöjen sekä seurakuntien työntekijöiden välillä. Korona-ajan vaikutus kuului näissä keskusteluissa. Ryhmittyminen yhteistä viholista vastaan oli nopeiden kokeilujen kautta tuonut ihmisiä lähemmäs, poistanut esteitä ja rajoja ja saanut ymmärtämään, että itseasiassa monet asiat ovat enemmänkin mahdollisia kuin mahdottomia.

7 Lopuksi

Kun ajatus ilmiöpöytäkiertueen järjestämisestä alkoi todentua, pohdittiin kannattaako sitä järjestää etäoteutuksena verkossa. Kyllä kannatti, ja erityisesti pandemia-aikana. Koronapandemia on nostanut esiin monia pinnan alla kyteviä asioita ja näin on tapahtunut myös lapsiperheköyhyys-ilmiön kohdalla.

Yhdeksässä kunnassa kuultiin paikallista tietoa ja ymmärrystä. Kunnista saatu tieto oli linjassa kansallisten ja kansainvälisten raporttien ja selvitysten kanssa. Vaikka suomalaiset lapset ja nuoret voivat kansainvälisissä vertailuissa hyvin, eriarvoistuminen on meille erityinen haaste. Ilmiöpöydissä lähdettiin matkalle yhteisestä tiedosta kohti ymmärrystä ja toimintaa, ja jossain kohdin löydettiin jopa viisautta. Osa käsiteltävistä teemoista oli kuntakohtaisia, mutta paljon tuli esiin myös yhteisiä teemoja. Lapsiperheköyhyys on iso ja monimuotoinen ilmiö sekä syiltään että ilmentymiltään. Laaja-alaisen ilmiöiden ymmärtämisessä ja ratkaisujen löytämisessä tarvitaan systeemistä ajattelua ja yhdessä tekemistä kunnan sisällä ja laajasti maakunnassa. Yhdessä tekeminen tarvitsee rakenteen.

Ilmiöpöydissä pohditut ratkaisut olivat osin palvelujen tuottamiseen tai vähintään palvelujen laatuun liittyviä mutta myös hyvinvoinnin ja terveyden mahdollistamista. Suuren ja haastavan ilmiön kohdalla yksinkertaisimmat ja samalla vaikeimmat määriteltävät ratkaisut pyörivät usein kohtaamisen teemassa. Ilmiöpöytäiltojen loppuvaiheissa kunnissa virisi konkreettista yhdessä haasteeseen tarttumista. Ja eritasoisia konkreettisiakin tekoja todella tarvitaan.

Ilmiöpöytä kannustaa kuntia jatkamaan ja luomaan uutta raja-aitoja kaatavaa yhdessä tekemistä kunnan sisällä ja muiden toimijoiden kanssa. Maakunnalliseen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työhön ilmiöpöytäkiertueesta saadaan myös paljon sisältöä. Isoihin asioihin pystymme vaikuttamaan tekemällä yhdessä isosti ja vaikuttavasti. Ilmiöpöytäkiertue kannattaa pitää mielessä mahdollisena muidenkin tärkeiden ilmiöiden ymmärtämisen menetelmänä. Ilmiöt täytyy avata, jotta niistä voi oikeasti puhua. Ilmiöpöytätyöskentelyn menetelmä mallinnetaan kevään 2021 aikana vihkosen muotoon ja on kaikkien hyödynnettävissä.